

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΝΩΝ

Έφη Σακελλαράκη

Αρχαιολόγος

Στις 21 Αυγούστου 1993 εγκαινιάστηκε στο κέντρο της κωμόπολης, στη συνοικία Τζαμί, η Αρχαιολογική Συλλογή Αρχανών, συνολικού εμβαδού 570 τ.μ., όπου εκτίθενται για πρώτη φορά στην Κρήτη αρχαιολογικά ευρήματα ενός και μόνο χώρου. Το μικρό, αλλά κομψό, κτήριο του Μουσείου, ένα νεοκλασικό κτίσμα του περασμένου αιώνα, ήταν το πρώτο δημόσιο σχολείο της κωμόπολης, που λειτουργήσε έως την δεκαετία του 1920.

Το κτήριο του Μουσείου υψώνεται ελεύθερο στο βάθος ενός αρκετά μεγάλου χώρου, που διαμορφώθηκε σε μια μεγαλόπρεπη πλακόστρωτη αυλή. Μόνο στολίδι της αυλής μια πωρολιθική κρήνη της εποχής της τουρκοκρατίας, αριστερά, που σώθηκε από άλλη θέση, με δροσερό τρεχούμενο νερό, και δεξιά μπουκαμβίλιες, λουλούδια και μια νεραντζιά, στοιχισμένα απλά και ταιριαστά στη μορφή του κτηρίου, που προβάλλεται σαν χαρακτηριστικό δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής.

Στην πίσω πλευρά, στο βάθος, κατασκευάστηκε ένα εργαστήριο, ένα φυλάκιο, και άλλοι απαραίτητοι λειτουργικοί χώροι. Μια άλλη μεγάλη αυλή, που βγαίνει σε δρόμο και γειτονεύει με την υστεροβυζαντινή τριμάρτυρη εκκλησία των Αγίων Γεωργίου, Χαραλάμπου και Τρύφωνος, μεταμορφώθηκε σε κήπο με μυρσινικά, δέντρα, θάμνους, περικοκλάδες και μια κρεβατίνα, μια τυπική, θαλερή και δροσερή αρχαιωτική αυλή. Αυτό είναι και ο κύριος χώρος αναψυχής, μετά την επίσκεψη του Μουσείου. Κι ενώ οι εξωτερικοί χώροι προσαρμόστηκαν σ' ένα καλαισθητό σύνολο, στην κλίμακα της επιβλητικής ταπεινότητας του περιβαλλόντος χώρου, με τις παραδοσιακές χώρες και τα ρόδινα αρχαιωτικά χρώματα, για το εσωτερικό υιοθετήθηκε ο πιο σύγχρονος τρόπος έκθεσης και προβολής των αντικειμένων, που εκκεί εξαιρετικά τον επισκέπτη.

Πρέπει αμέσως να σημειωθεί ότι στο Μουσείο των Αρχανών δεν φυλάσσονται τα πολύτιμα ευρήματα της ανασκαφής των Αρχανών, τα χρυσά κοσμήματα των ασύλητων ταφών, τα περίτεχνα ελεφαντουργήματα, οι μοναδικές σφραγίδες, τα χάλκινα αγγεία και τα λίθινα σκεύη, που για λόγους ασφάλειας παραμένουν στο Μουσείο Ηρακλείου. Τα περισσότερα βέβαια στις αποθήκες και μερικά εκλεκτά κομμάτια στην έκθεση, στις προθήκες 16, 18, 42, 70, 70α, 75, 75α, και 88 του τεράστου πια και γι' αυτό αδύνατο να αφομοιωθεί Μουσείου Ηρακλείου, προορισμένα και αυτά, όπως και τόσα άλλα αριστουργήματα της αρχαίας κρητικής τέχνης, να ζαλίσουν δυστυχώς μόνο τον επισκέπτη.

Το Μουσείο Αρχανών δεν περιλαμβάνει παρά την ταπεινή κεραμική. Το ζεστό γαιάδες χρώμα απαιτούσε λοιπόν ένα ψυχρό, γκρίζο βάθος για να προβληθεί, και μια άλλη ύλη, το πλεξιγκλάς, για να λάμψει. Το αποτέλεσμα είναι εξαιρετο, αφού, και με τον

κατάλληλο φωτισμό, δημιουργείται ένα θαυμάσιο αισθητικό χρωματικό πλαίσιο. Συχνά μάλιστα κάποιοι επισκέπτες δεν πιστεύουν πως οι ιδέες μας υλοποιήθηκαν από τεχνίτες της κωμόπολης των Αρχανών και μόνο.

Στο κέντρο της μοναδικής μακρόστενης αίθουσας, εμβαδού 120 τ.μ., δημιουργήθηκε μια κατασκευή σε σχήμα Ζ, όχι μόνο για να διαιρεθεί ο χώρος σε διάφορους εκθεσιακούς τομείς, αλλά και για τη διακοπή της συνηθισμένης παρατακτικής διάταξης και για να ελεγχεται η κίνηση των επισκεπτών. Σε ειδικές βιτρίνες αυτής της κατασκευής προβάλλονται μεμονωμένα μερικά χαρακτηριστικά ευρήματα. Όλα τα υπόλοιπα αρχαία εκτίθενται στους γύρω τοίχους, σε διαφόρων ειδών, ειδικά κατασκευασμένες προθήκες. Σ' ένα ορθογώνιο βύθισμα και σε μια γωνιά εκτίθενται σαρκοφάγοι και ταφικοί πίθοι, που υποβάλλουν την αίσθηση της υπόγειας ταφής.

Οι προθήκες και τα ελεύθερα εκθέματα αριθμούνται με αραβι-

Η αυλή πίσω από το Μουσείο των Αρχανών.

κούς αριθμούς, ενώ με λατινικούς αριθμούς αριθμούνται δεκατρείς πίνακες με ανασκαφικές φωτογραφίες, αναπαραστάσεις και απεικονίσεις ποικίλων ευρημάτων των Αρχανών, εκτεθειμένων στο Μουσείο Ηρακλείου. Δημιουργούνται έτσι κάποιες ομάδες με εύληπτα, επεξηγηματικά κείμενα, π.χ. για τις εξωτερικές σχέσεις, τα ταφικά έθιμα, ή τον ιδιωτικό βίο και τα μεταφορικά μέσα, και για διάφορες μορφές τέχνης, την ελεφαντουργία, τη σφραγιδογλυφία, τη χαλκούργια ή τη χρυσοργία. Ακόμη και με τον απλό αυτό τρόπο στο Μουσείο των Αρχανών όχι μόνο διασπάται η συνηθής μονοτονία μιας αρχαιολογικής έκθεσης αλλά, ίσως το σημαντικότερο, το ίδιο το Μουσείο Αρχανών παύει να είναι ένα τοπικό επαρχιακό μουσείο και πληροφορεί για τον μινωικό πολιτισμό και τη μινωική τέχνη (ίσως περισσότερο κι απ' το Μουσείο Ηρακλείου). Με την απλή σκέψη πως δεν έπρεπε να δημιουργηθεί άλλο ένα μουσείο μόνο για την εκτόνωση των αρχαιολόγων και των αρχαιοπλήκτων: αλλά μια έκθεση ικανή τρέπεται άμα και διδάσκει, όπως έλεγαν άλλοτε οι Έλληνες.

Τα εκθέματα παρουσιάζονται φυσικά σε μια χρονολογική σειρά. Τα πρώτα ευρήματα είναι προανακτορικών χρόνων, από το

νεκροταφείο στο Φουρνί. Στην Προθήκη 1 εκτίθενται αντίγραφα των σημαντικότερων μαρμαρίνων κυκλαδικών ειδωλίων, του μοναδικού ελεφάντινου και ενός μινωικού λίθινου, αψευδείς μάρτυρες των πρωιμότεων σχέσεων του χώρου με μακρινές περιοχές, μαζί με θαλασσινά στρείδια και βότσαλα. Στην Προθήκη 2 διάφορα μικροαντικείμενα, κοσμήματα από ελεφαντόδοντο, κοινές και ημιπολύτιμες πέτρες, δυο ασημένια σκουλαρίκια, με τρόπο που να υποβάλλουν τη χρήση τους, καθώς και μικροσκοπικά πήλινα ειδώλια ζώων, κι ένα μεγαλύτερο ταύρου.

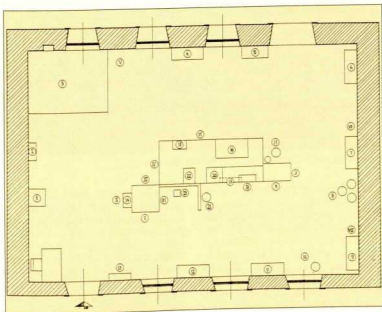
Ίσως το πιο ενδιαφέρον εκθέμα είναι οι διάφορων τύπων πήλινες σαρκοφάγοι, ακόμη και μια παιδική, και οι ταφικοί πίθοι, όπως βρέθηκαν με τα οστά των νεκρών στη συνεσταλμένη στάση (Έκθεμα 3), όχι μόνο γιατί σχηματίζεται για πρώτη φορά σε κρητικό μουσείο μια ιδέα της ταφής των νεκρών, αλλά και για τον τρόπο της υπόγειας έκθεσής τους. Η σαρκοφάγος με τους δύο νεκρούς, έναν ώριμο άντρα και μια νέα γυναίκα, και ο διπλάνος Πίνακας V, με ανασκαφικές φωτογραφίες, κατόψεις και αναπαραστάσεις, συμπληρώνουν επισοπικά τα σχετικά με τα ταφικά έθιμα της μινωικής Κρήτης.

Οι επόμενες Προθήκες 4 και 5

περιλαμβάνουν προανακτορικών και πρώτων παλαιοανακτορικών χρόνων κεραμική από διάφορα ταφικά κτήρια στο Φουρνί, με ποικιλία σχημάτων και διακομητικών θεμάτων. Στην Προθήκη 4 εκτίθεται αντίγραφο από το μοναδικό μινωικό μουσικό όργανο, το πήλινο σείστρο. Και στην επόμενη Προθήκη 6 γραπτές παιδικές σαρκοφάγοι και ταφικά αγγεία, πάλι από το Φουρνί, καθώς και μια χύτρα.

Ο Πίνακας VII, η Προθήκη 7 και τα Εκθέματα 8 είναι αφιερωμένα στη λατρεία και τα ιερά των Αρχανών, κυρίως στα ιερά των ανθρώποθυσια στα Ανεμόσπηλια, του τέλους των παλαιοανακτορικών χρόνων. Τα δείγματα κεραμικής περιλαμβάνουν επίσης τρεις πίθους από το κεντρικό δωμάτιο του ναού. Και εκτίθενται ακόμη: εκμαγείο της σφραγίδας από αγήτη, που φορούσε ο ιερέας, και αντίγραφο του χάλκινου όπλου της θύσας με το έμβλημα της κεφαλής ενός ζώου και στις δύο πλευρές.

Τα εκθέματα των επόμενων προθηκών ανήκουν στα επόμενα νεοανακτορικά χρόνια. Τόσο ο Πίνακας VIII όσο και η Προθήκη 9 αφορούν τον ιδιωτικό βίο, ιδιαίτερα η προθήκη με ευρήματα από το Κτήριο 4 στο Φουρνί, ευρήματα που εικονογραφούν διάφορες δραστηριότητες, όπως την υφαντική και τη βαφική, και υποδηλώνουν τον τρόπο μαγειρικής και τη διατα των μινωικών των Αρχανών, την κτηνοτροφία και τη γεωργία. Δίπλα εκτίθεται ένας περίτεχνα κατάκοσμος πίθος (Έκθεμα 10) από μια αγροικία. Αμέσως μετά, στην Προθήκη 11, η ζωή φαίνεται πως αλλάζει για τους ευγενείς με διάφορα εκθέματα από το Ανακτορικό Κτήριο στην Τουρκογειτονιά, κυρίως εξαιρετά δείγματα κεραμικής. Η Προθήκη 12 είναι αφιερωμένη στη λιθοτεχνία των Αρχανών, με εκθέματα διάφορα αγγεία και σκεύη από ποικίλες πέτρες, και ακόμη λίθινα εργαλεία, σφονδύλια κλπ. Και τέλος, στην τελευταία Προθήκη τοίχου, την 13, εκτίθενται σε σειρά διάφορα όστρακα από την ανασκαφή των Αρχανών, από την αρχή της 3ης χιλιετίας μέχρι και σήμερα, που δεν υποδεικνύουν μόνο τον τρόπο της χρονολόγησης με τους

Κατάψη του Μουσείου των Αρχανών.

διάφορους ρυθμούς, αλλά δηλώνουν χαρακτηριστικά και την συνεχή κατοίκηση του χώρου.

Στην κεντρική κατασκευή ο Πίνακας Ι, απέναντι από την είσοδο, εικονογραφεί εποπτικά την ανασκαφή του Ανακτορικού Κτηρίου της Τουρκογειτονιάς. Την έννοια της κεντρικής εξουσίας υποβάλλει και το Έκθεμα 14, ένας λίθινος θρόνος. Από πάνω, στον Πίνακα ΙΙ, με χάρτες και τοπογραφικά διαγράμματα σημειώνονται οι διάφοροι χώροι της έρευνας. Και στους Πίνακες ΙΙΙ και ΙV παρακολουθείται η μινωική τέχνη με εικόνες από εξαιρετά έργα χρυσοχοίας, σφραγιδογλυφίας, χαλκουργίας και λιθοτεχνίας, ευρήματα σε διάφορους χώρους της ανασκαφής των Αρχανών.

Στη μικρή Προθήκη 15 προβάλλεται αυτόνομα ένα έργο τέχνης, ένα πήλινο, προανακτορικών χρόνων, ρυτό ταύρου από το Φουρνί. Δίπλα, στον Πίνακα VI, δηλώνονται οι εξωτερικές σχέσεις με την Ανατολή και την Αίγυπτο. Στην Προθήκη 16 εκτίθενται με πολλά σχέδια λίγα σπαράγματα από τις άλλοτε λαμπρές τοιχογραφίες του Ανακτορικού Κτηρίου στην Τουρκογειτονιά, που αποδίδουν διάφορα ζωικά και φυτικά θέματα, λουλούδια, φυτά, ψάρια κλπ. Και το Έκθεμα 17 αποτελεί το πατητήρι του κρασιού από το Φουρνί, που υποδηλώνει την παραγωγή του κρασιού στον ονομαπαραγωγικότατο μέχρι σήμερα χώρο των Αρχανών, ήδη από τα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ.

Ο επόμενος Πίνακας ΙX δηλώνει με χαρακτηριστικά ευρήματα των Αρχανών τα μεταφορικά μέσα κατά τα μινωικά χρόνια στην Ήρρά και τη θάλασσα.

Στην Προθήκη 18 εκτίθενται δύο εξαιρετά δείγματα ελεφαντουργίας, μια διακοσμημένη πιεξίδα κι ένα χτένι, κατάκοσμο με ανάγλυφες σαύρες.

Στον διπλανό Πίνακα X εικονίζονται πολλά ακόμη δείγματα ελεφαντουργίας από την ανασκαφή των Αρχανών. Την κορυφή της κεντρικής κατασκευής στέφουν εδώ πωρολιθικά κέρατα καθιέρωσης (Έκθεμα 19). Η έκθεση των μινωικών αρχαίων κλείνει με ένα τριποδικό βωμό από γραπτό κοπίαμα, από την Τουρκογειτονιά (Έκθεμα 20), κι έναν ψηλό λίθινο λύχνο (Έκθεμα 21) με φτίλι και

Άποψη της νότιας πτέρυγας του Μουσείου των Αρχανών.

Άποψη της ανατολικής πτέρυγας του Μουσείου των Αρχανών.

λάδι, που εικονογραφεί άλλη μια πτυχή του καθημερινού βίου.

Τέλος, η μεταμινωική εποχή των Αρχανών εκπροσωπείται με ένα μαρμάρινο βωμό, με αναθηματική επιγραφή στο Δία Σωτήρα και ποιοι Πλώπιον (Έκθεμα 22), του 1ου αι. μ.Χ., και μ' ένα αντίγραφο μαρμάρινου κεφαλιού νέου κοριτσιού (Έκθεμα 23), της εποχής του Αλεξάνδρου Σεβήρου (222-

235 μ.Χ.), τυχαίο εύρημα από τις Αρχάνες. Και στον Πίνακα XI εξιστορείται σύντομα η μεταμινωική ιστορία των Αρχανών.

Έτσι το Μουσείο των Αρχανών πληροφορεί όχι μόνο για τις προϊστορικές κυρίως Αρχάνες, αλλά γενικότερα για τη ζωή στη μινωική Κρήτη. Γιατί η κύρια ίσως ιδιαιτερότητα του Μουσείου των Αρχανών είναι η εν σμικρώ πλη-

Αποψη της βόρειας πτέρυγας του Μουσείου των Αρχανών.

Μουσείο Αρχανών. Σαρκοφάγοι, ταφικοί πιθόι και νεκροί από το νεκροταφείο στο Φουρνί.

ρόπητά του, ακριβώς όπως και οι Αρχάνες, το σημαντικό κεφαλοχώρι της βόρειας Κρήτης, ο χώρος στον οποίο παρακολουθείται ο κύκλος της ζωής και του θανάτου σ' όλη την αρχαιότητα, ακόμη και στους μεταμινωικούς χρόνους. Η παραχώρηση του ακινήτου για πενήντα χρόνια από το Δήμο Αρχανών στην αρχαιολογική υπηρεσία και η γενναία βοή-

θεια του ίδιου για την ίδρυσή του, όσο και κάποιων ανώνυμων χρηστών, έπιασαν τόπο. Γιατί δεν πρέπει να λησμονηθεί πως είχε καλύτερη για πολλά χρόνια η αρχαιοφιλία των κατοίκων με ξεναγήσεις στο τέλος κάθε ανασκαφικής χρονιάς, ιδιαίτερα πολλές φορές στους μαθητές, αλλά και με διαλέξεις.

Ίσως υλοποιήθηκε η προσπάθεια

των αρχαιολόγων να αποφύγουν τη δημιουργία ενός ακόμη συνθημαμένου, ανιαρού, ελληνικού μουσείου, με την έννοια που δίνει ο λαός σε κάτι ελάχιστα ελκυστικό. Αν κρίνει κανείς από την προσέλευση των επισκεπτών, Κρητών, Ελλήνων και ξένων, και από όσα σχόλια ακούγονται αλλά και γράφονται. Εύστοχα ίσως σε μια εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας το Μουσείο των Αρχανών χαρακτηρίστηκε ως «μουσείο... κατά της ανίας». Και αν, τέλος, κρίνει κανείς και από την πρώτη αναγραφή, της 21ης Αυγούστου 1993, στο βιβλίο επισκεπτών μιας μικρής μαθήτριας των Αρχανών, που έγραψε πως «νιώθει υπερφανή για τον τόπο της», τότε το Μουσείο των Αρχανών πέτυχε κι έναν άλλο ευρύτερο στόχο του, αυτόν της αυτογνωσίας.

The Museum of Archanes

E. Sakellarakis

The Archaeological Museum of Archanes opened in 1993. It occupies an area of 570 square meters and it is located at the Tzami quarter in the center of the settlement. There, for the first time in Crete, the archaeological finds from a single site are exhibited. While the exterior spaces of the building were adapted to a tasteful ensemble, in resemblance with the impressive modesty of the environment and the traditional ochre and rosy colour tonations of Archanes, the interior was thus arranged as to accommodate the most modern mode of exhibition, especially attractive for the visitor.

Although the most important finds from the Archanes excavation are kept in the Herakleion Archaeological Museum for safety reasons, the new Archanes Museum is much more than a local, provincial museum. It supplies information on the Minoan civilization and art probably better than the Herakleion Museum, since here the usual monotony of an archaeological exhibition has been broken. The reason maybe that the main characteristic of the Archanes Museum is its in small scale completeness, like Archanes, the important, small town of northern Crete, where the cycle of life and death can be observed throughout Antiquity, even in the years beyond the Minoan period.